

mei

DAG VAN EMPATHIE

Lespakket

Introductie & handleiding Lespakket Empathie

AANLEIDING

Nederland kent bijna 200 nationaliteiten en vele culturen, in de praktijk leven die allen best goed samen. Soms botsen verschillende culturen, opvattingen en achtergronden echter. Mensen maken gebruik van hun vrijheid van meningsuiting, maar respecteren niet altijd die van anderen. Het respect voor elkaars beleving en ervaringen lijkt te verminderen en de toon waarop gesprekken of discussies gevoerd worden verhardt, zeker ook op social media.

Stichting Nederland Wordt Beter (NLWB) signaleert echter ook veel positieve ontwikkelingen. Mensen komen voor elkaar op, ook als ze elkaar niet kennen. Mensen helpen elkaar en verplaatsen zich in elkaar. Meestal door inlevingsvermogen en empathie - juist ook voor mensen wier ervaring je niet deelt. Om dat laatste te vieren en empathie en respect verder te bevorderen organiseert NLWB jaarlijks op 3 mei de nationale Dag van Empathie. Op 3 mei vindt een grote bijeenkomst plaats waar bezoekers kennis maken met elkaars uiteenlopende verhalen en ervaringen. In de week voorafgaand aan 3 mei vinden diverse kleinere activiteiten plaats.

Een onderdeel van de Dag van Empathie is dit lespakket over empathie, dat leerlingen uitdaagt om hun gevoelens van empathie universeel toe te passen. Het lespakket is een themalessen voor de bovenbouw van het PO en de onderbouw van het VO. De leerkracht kan zelf een voor zijn of haar leerlingen geschikte combinatie van werkvormen samenstellen.

Dit lespakket is tot stand gekomen i.s.m. onderwijsexpert [Bureau Common Ground](#).

Definitie empathie en kanttekeningen daarbij

“Without empathy for others, it is not clear why we would ever be motivated by anything other than selfishness.”

Ramsey McNabb, filosoof en leraar

Wetenschappers maken onderscheid tussen twee soorten empathie:

1. Besmetting (iemand huult, dus jij huult ook)
2. Cognitief (je voelt het niet aan levende lijve, maar je kunt je wel een voorstelling maken)

De tweede vorm van empathie vereist verbeeldingsvermogen, en veronderstelt ook dat je uitgaat van de validiteit van iemands perspectief of ervaring. Een compleet gebrek aan empathie leidt bijvoorbeeld tot [dit soort hartverscheurende taferelen](#), waarbij de dood van kinderen die omkwamen bij het bloedbad op basisschool Sandy Hook in Connecticut in 2012 glashard wordt ontkend.

Maar sommige denkers waarschuwen voor de gebreken van empathie:

“Empathy is not a suitable tool for morality. We can no more overcome its limits than we can ride a bicycle over the ocean; it is designed for local travel.”

Jesse Prinz, filosoof

Dit zijn de drie argumenten van denkers zoals Prinz tegen empathie. Ten eerste kan empathie risicovol zijn, omdat mensen meer empathie voelen voor mensen die op ze lijken. Daarnaast is empathie subjectief. Denk hierbij bijvoorbeeld aan asielprocedures: een sympathiek ogende vluchteling, die goed zijn verhaal kan vertellen, maakt meer kans op asiel dan een stuurse, minder sympathiek ogende asielaanvrager. Ook wanneer ze er allebei - volgens de wet - evenveel recht op hebben. Het laatste argument tegen empathie is dat het zich goed leent voor symboolpolitiek. Door empathie te voelen voor een mediage-niek Foster Parents kind, hoef je je als individu niet meer bezig te houden met de grote, structurele problemen die ten grondslag liggen aan armoede.

Empathie alleen is dus niet voldoende om een ethische maatschappij in te richten. Maar het is onmisbaar om de ander nieuwsgierig en met goed vertrouwen tegemoet te treden, en het mooie van empathie is dat (bijna) iedereen het heeft - in ieder geval voor een select gezelschap dierbaren om je heen. Dit lespakket bevat oefeningen, werkvormen en gedachte-experimenten, waarmee jeugd en jongeren hun empathie breder kunnen voelen en beter weten toe te passen.

Hoe ontwikkelen we empathie?

Er zijn verschillende manieren om empathie te leren en te oefenen. Op de basisschool observeren kleuters de reactie van klasgenoten die hun handen steken in een doos met onbekende inhoud. Op basis van hun reactie raden zij vervolgens of de inhoud van doos fijn voelt, of vies, of oncomfortabel. Daarnaast is veel geschreven over de rol van literatuur in de ontwikkeling van empathie. Hoogwaardige literatuur en andere verhalende kunstvormen nemen je mee in de gedachten, overwegingen en worstelingen van mensen die ver van je af staan. Je leeft met ze mee en raakt geïnvesteerd in hun geluk en succes, terwijl dit niks met jou persoonlijk te maken heeft. Zo laten goede verhalen je oefenen met je voorstellingsvermogen en verbeeldingskracht, en dus ook je empathie.

Daarnaast is het ook belangrijk om ons niet klakkeloos neer te leggen bij de restricties van empathie. Als het inderdaad zo is dat wij meer empathie voelen voor 'wie op ons lijkt', dan moeten we misschien gaan herdefiniëren 'wie op ons lijkt'. 80 jaar geleden leken alleen de mensen van binnen je eigen zuil op je. 500 jaar geleden ging dat alleen op voor mensen uit je dorp of streek. Vandaag de dag identificeren wij ons niet meer alleen met andere inwoners van Nederland of met medebewoners van de Europese Unie, maar steeds meer met mensen van over de hele wereld met wie we bijvoorbeeld onze religie, huidskleur of interesses delen. Met wie je je identificeert is geen statisch gegeven, maar onderhevig aan nieuwe inzichten en ideeën. Hier zien wij interessante mogelijkheden om samen met leerlingen te gaan definiëren wat onze common ground is, en op zoek te gaan naar dingen die wij allemaal gemeen hebben.

DOEL LESPAKKET

Wat als er een generatie komt die niet alleen empathie voelt voor haar eigen naasten, maar voor de gehele mensheid? Dit lespakket daagt leerlingen uit om hun gevoelens van empathie universeel toe te passen. Lukt dat? Dat gaan de leerlingen en leraar met elkaar uitzoeken.

Doelgroep lespakket

De werkvormen in dit lespakket zijn voor leerlingen van de bovenbouw van het primair onderwijs, en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, met uitzondering van de werkvorm Perspectiefwisselingen, die meer geschikt is voor leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De werkvormen vormen een samenhangend lespakket, maar kunnen ook afzonderlijk van elkaar worden ingezet in het klaslokaal, naar behoefte en inzicht van de leraar. Hieronder wordt kort uiteengezet wat het doel is van de werkvormen, en hoe ze op elkaar voortbouwen:

- **SIMULATIE ONRECHT EN EMPATHIE**

Leerlingen ervaren hoe het voelt om empathie te voelen voor anderen, of hoe het voelt om te hopen dat anderen empathie voor je voelen. Ook leren ze manieren om die gevoelens van empathie naar concrete actie te vertalen.

- **STAPJE TE VER?**

Leerlingen gaan aan de hand van casussen ontdekken waar de grenzen van hun empathie liggen, en gaan hierover met elkaar in gesprek.

- **PERSPECTIEFWISSELINGEN**

Leerlingen oefenen met het innemen van andere perspectieven, om meer begrip en empathie voor anderen/andersdenkenden op te kunnen brengen.

- **MIDDLE GROUND DIALOOG**

Leerlingen gaan empathisch en nieuwsgierig met elkaar in dialoog over controversiële stellingen, om te zoeken naar gemene delers.

Tips voor de leerkracht

• LUISTER EN VRAAG DOOR

De werkvormen in dit lespakket kunnen veel oproepen bij leerlingen. Om ze goed te kunnen begeleiden in gesprekken hierover, kun je als leerkracht goed luisteren en doorvragen. Vraag wat de leerling precies bedoelt, en ga op zoek naar de onderliggende motivatie: waarom zegt deze leerling zoiets? Daarbij zijn vragen als “Begrijp ik goed dat je zegt dat ...” handig, net als onderzoekende “waarom”- of “hoe weet je dat..” -vragen. Zo kun je met elkaar de diepte in, en verkennen waarop de uiting is gebaseerd. Een vraag als “Zijn er ook tegenvoorbeelden te geven?” moedigt leerlingen aan iets vanuit verschillende perspectieven te bekijken.

• STEL JE KWETSBAAR OP

Vraagstukken rondom empathie zijn interessant en ingewikkeld - en roepen veel vragen op. Stel je leerlingen gerust: zij hoeven niet meteen een duidelijke en consequente mening te hebben. Laat zien waar je zelf tegen lastige vraagstukken of twijfel aanloopt. Deel hierbij ook, waar mogelijk, voorbeelden uit je eigen leven. Op deze manier kun je modelleren welk gedrag je graag van leerlingen ziet.

• CREËER EEN VEILIGE SFEER

Het behandelen van vraagstukken over empathie gaat pas echt goed als leerlingen zich kwetsbaar durven op te stellen. Dan durven ze ervaringen te delen en ook kritisch op hun eigen houdingen te reflecteren. Daarbij kun je als leraar een belangrijke rol spelen, bijvoorbeeld door goed op kwetsende of extreme uitlatingen te reageren. Maar er zijn nog een aantal manieren om een veilige sfeer te creëren.

◦ Samen afspraken maken

Zo kun je samen met de klas afspraken maken over hoe we met elkaar omgaan. Sommige scholen doen dat schoolbreed, maar door ook met de klas afspraken te maken voelen leerlingen zich vaak meer gebonden aan de regels. Ze hebben ze immers zelf opgesteld. Het stelt ze bovendien in staat om elkaar daarop aan te spreken. Als docent kun je ook altijd op de regels terugvallen. Zulke afspraken kun je het beste aan het begin van het schooljaar maken. Voorbeelden van dergelijke regels zijn “we gaan niet op de man spelen”, en “eerst samenvatten wat de vorige leerling zei, voordat je je eigen punt gaat maken”. Om leerlingen ook persoonlijk aan deze afspraken te binden, kun je ze ter afsluiting vragen of ze kunnen aangeven wanneer ze zich er echt niet aan kunnen houden. Het is handig om de afspraken te herhalen op momenten of tijdens lessen waarin ze van extra belang zijn. Je kunt zelfs speciale regels opstellen voor speciale gelegenheden.

◦ Elkaar leren kennen

De meeste mensen kunnen beter empathie voor een ander opbrengen wanneer ze die ander kennen. Misdaden worden sneller begaan wanneer we de ander niet meer als individu of zelfs niet meer als (gelijkwaardig) mens zien. Het loont daarom om aan het begin van het schooljaar te investeren in positieve groepsvorming. Een goed begin daarvan is het elkaar leren kennen, bijvoorbeeld door leerlingen te vragen een voorwerp, een lied of een tekst mee te nemen die iets over hen zegt. Zo kunnen ze zelf kiezen hoeveel ze van zichzelf laten zien, en maken ze tegelijkertijd kennis met de persoon achter de klasgenoot. Als leerkracht kun je natuurlijk zelf ook meedoen!

• ZORG DAT IEDEREEN ZIJN OF HAAR PERSPECTIEF KAN DELEN

- Een van de meest praktische manieren is om voor een klassikale discussie de klas in groepjes te verdelen. Door eerst in groepjes op het onderwerp of de vraag in te gaan, durven leerlingen meer te delen. Ook daarna tijdens de klassikale discussie.
- Een andere manier die goed werkt is om leerlingen eerst hun eigen perspectief te laten opschrijven. Dat kan ook in stappen: eerst je mening opschrijven, en daarna de tijd nemen om argumenten voor je mening te noteren. De leerlingen kunnen hun meningen en argumenten vervolgens in tweetallen of in groepjes bespreken, voordat ze eventueel een klassikale discussie voeren.
- Er zijn digitale tools die hierbij kunnen helpen, zoals LessonUp: een online presentatie- en quizprogramma waarop leerlingen kunnen inloggen. Daarmee kun je als docent lessen interactief maken, en iedereen tegelijkertijd een antwoord op een vraag laten formuleren. Zo leren leerlingen van elkaar en in verschillende bewoordingen wat een begrip betekent, en kun je vermijden dat een of enkele leerlingen telkens de antwoorden geven, terwijl de rest stil blijft.

CONTACTGEGEVENS

DAG VAN EMPATHIE

Sinds 2012 is 3 Mei: Dag van Empathie een jaarlijks terugkerend moment waarop de diverse samenleving samenkomt om elkaar (opnieuw) te leren kennen. Tijdens de verschillende activiteiten en initiatieven, zowel op 3 mei als in de week daaraan voorafgaand, wisselen mensen verhalen, dromen, geschiedenis en ervaringen met elkaar uit. Zo wordt de gezamenlijke basis gelegd voor meer empathie tussen de verschillende groepen in de Nederlandse samenleving. Meer informatie over de Dag van Empathie vind je [hier](#), contact opnemen met het team kan via het [contactformulier](#). De Dag van Empathie is een initiatief van Stichting Nederland Wordt Beter.

NEDERLAND WORDT BETER

Stichting Nederland Wordt Beter richt zich op een toekomst zonder racisme en uitsluiting. De stichting zet zich in voor erkenning van en meer kennis over de gevolgen van het koloniale en slavernijverleden van Nederland. De organisatie Nederland Wordt Beter bestaat uit een collectief van ouders, dichters, kunstenaars, leerkrachten, studenten, academici, bloggers, filmmakers en historici. Zij leveren vrijwillig een bijdrage aan een beter Nederland. Meer informatie over NLWB vind je [hier](#), contact opnemen kan via het [contactformulier](#).

BUREAU COMMON GROUND

Dieuwertje de Graaff en Bram Eidhof van [Bureau Common Ground](#) hebben met veel plezier dit lespakket ontwikkeld voor Stichting Nederland Wordt Beter. Hopelijk dragen de werkvormen bij aan interessante en empathische dialogen in klaslokalen door het hele land. [Bureau Common Ground](#) vindt het altijd interessant om te horen hoe dit lespakket aansluit bij je klas en lespraktijk. Als je opmerkingen hebt, of een keer wilt sparren over de werkvormen, stuur dan een [mailtje](#).

Werkvorm 1: Onrecht & Empathie

Doel:

Door een situatie van onrecht na te bootsen ervaren leerlingen aan den lijve hoe empathie voelt én hoe het voelt als je hoopt dat anderen empathie met je hebben. Ook inventariseren leerlingen hoe zij empathie voor anderen in actie kunnen omzetten.

Doelgroep:

Bovenbouw van het primair onderwijs en onderbouw van voortgezet onderwijs.

Voorwaarden:

Dit is best een spannende oefening, die alleen uitgevoerd moet worden in een veilige en verbonden klas. Als je twijfels hebt (over hoe je klas of bepaalde leerlingen hierop reageren, of aan je eigen rol) dan raden wij je een alternatieve opdracht aan, die onderaan uiteen wordt gezet.

Duur: 30 minuten

Aanpak:

1. Creëer als leerkracht een situatie van ongelijkheid. Zorg er bijvoorbeeld voor dat maar de helft van de leerlingen een stoel heeft om op te zitten, deel een koek of warme chocolademelk uit aan een deel van de leerlingen, of schud maar een deel van de leerlingen de hand bij binnenkomst en negeer de andere helft.
2. Geef je klas de kans om hierop te reageren. Teken leerlingen protest aan? Hoe reageren de leerlingen die wel de stoel, de koek of de positieve

aandacht hebben gekregen? Proberen ze een patroon of logica te ontdekken?

3. Stel de overgeslagen leerlingen gerust door de stoelen te pakken, koek/chocolademelk uit te delen of de eerder overgeslagen leerlingen uitgebreid en hartelijk te groeten.
4. Als de gemoederen zijn bedaard, kun je vragen stellen aan je klas. “Wat is hier net gebeurd? Hoe voelden de leerlingen die werden overgeslagen zich? Hoe voelde de andere helft zich?” Maak aantekeningen op het bord van de woorden die leerlingen noemen (bijvoorbeeld, oneerlijk, zielig, etc.).
5. Leg uit hoe de ervaringen van de klas zich verhouden tot het begrip ‘empathie’. Waarschijnlijk voelde een deel van de leerlingen empathie en hoopte een ander deel dat zij op empathie van de anderen konden rekenen. Hoe zouden zij empathie uitleggen? Hoe kun je je empathie voor anderen omzetten naar concrete daden? (bijvoorbeeld, troosten, je solidair opstellen, protest aantekenen).
6. Laat leerlingen met een buurman/buurvrouw een voorbeeld noemen van een moment waarop zij empathie voelden voor een ander. Wie was het? Waarom? Hoe voelde het? Wat deden ze met het gevoel van empathie? Probeer met de klas te achterhalen of er gemeenschappelijke elementen in alle verhalen zitten.

Tips:

- Zorg dat de situatie van onrecht gelijk duidelijk is en zet dit als leerkracht dik aan. Blijf in je rol!
- Wees alert op de band met de leerlingen die in eerste instantie overgeslagen zijn - misschien dat leerlingen hiervan geschrokken zijn. Benadruk dat je hier geen vervelende bedoelingen mee hebt, dat de verschillende groepjes willekeurig zijn gekozen.
- Wees niet normatief in de manier waarop leerlingen reageren op de situatie, vermijd conclusies zoals: Jij reageerde met empathie, goed gedaan. Laat leerlingen zelf conclusies trekken door ze openhartig te bevragen. Benadruk hierbij welke handelingsmoge-

lijkheden de leerlingen hebben als zij getuige zijn van onrecht en empathie voelen voor de benadeelden. Ze kunnen bijvoorbeeld protesteren, anderen troosten of zich solidair tonen.

Alternatieve opdracht:

In mindere veilige en verbonden klassen, kunnen clips van gelijksoortige simulaties worden gebruikt om dit gesprek te voeren met leerlingen. Gebruik bijvoorbeeld deze [samenvatting](#) van Het Grote Racisme Experiment van BNN, of deze kortere [clip](#).

1. Stel naar aanleiding van de clip de volgende vragen aan je klas. “Wat is hier net gebeurd? Hoe voelen de achtergestelde mensen zich?” Maak aantekeningen op het bord van de woorden die leerlingen noemen (bijvoorbeeld, oneerlijk, zielig, etc.). Herkennen leerlingen hoe het voelt om voorgehouden of achtergesteld te worden?
2. Leg uit wat het begrip ‘empathie’ hiermee te maken heeft. Voelden de leerlingen empathie voor de achtergestelde groep uit het filmpje? Hoe zouden zij empathie uitleggen? Hoe kun je je empathie voor anderen omzetten naar concrete daden? (bijvoorbeeld, troosten, solidair opstellen, protest aantekenen).
3. Laat leerlingen met een buurman/buurvrouw een voorbeeld noemen van een moment waarop zij empathie voelden voor iemand. Wie was het? Waarom? Hoe voelde het? Wat deden ze met het gevoel van empathie? Probeer met de klas te achterhalen of er gemeenschappelijke elementen in alle verhalen zitten.

Werkvorm 2: Stapje te ver?

Doel:

Leerlingen krijgen in gesprek met elkaar inzicht in waar zij empathie voor voelen en waarvoor niet. Op deze manier denken ze ook na over het tegenovergestelde van empathie. Is dat onverschilligheid? 'Eigen schuld dikke bult'? 'Niet mijn probleem'?

Doelgroep:

Bovenbouw primair onderwijs, onderbouw voortgezet onderwijs.

Aanpak:

Vraag je leerlingen om op een rij te gaan staan in het midden van het klaslokaal. Laat ze met hun voeten reageren op de casussen die je in stappen voorleest. Voelen ze empathie? Dan zetten ze een stap naar voren. Weten ze het niet? Dan blijven ze staan. Voelen ze geen empathie? Dan zetten ze een stap naar achteren. Bevraag actief waarom leerlingen deze stappen zetten, en laat ze daarbij op elkaar reageren. Vraag de leerlingen die een stap naar achter zetten wat ze voelen, als het het tegenovergestelde is van empathie. De leerlingen die blijven staan kun je uitdagen om te formuleren onder welke voorwaarden zij wel naar voren of naar achter zouden stappen. "Ik zou (geen) empathie voelen, als..." of "Ik zou empathie voelen tenzij..."

Voorbeelden casussen

1. MILAN

1. Milan zoekt ruzie met een klasgenoot en gaat door het lint. Hij moet zich melden bij de directeur van de school. Voel je empathie voor Milan?

2. In het gesprek met de directeur van de school vertelt Milan over zijn jeugd. Hij heeft veel geweld en verschrikkelijke dingen gezien. Daardoor heeft hij nu last van agressie. Voel je empathie voor Milan?

3. Milan moet huilen en zegt dat hij veel spijt heeft. De directeur van de school stuurt hem van school. Voel je empathie voor Milan?

2. LISE

1. Lise wordt gepest in de klas. Niemand wil naast haar zitten en over Whatsapp verspreiden haar klasgenoten gemene berichten over haar. Voel je empathie voor Lise?

2. Veel van die Whatsapp berichten zijn negatieve berichten over de zwarte huidskleur van Lise. Voel je empathie voor Lise?

3. Een groepje meisjes is boos op Lise omdat zij een geheim van hen aan iedereen op school heeft doorverteld. Lise heeft sorry gezegd maar de meisjes willen haar niet vergeven. Voel je empathie voor Lise?

3 FARHAN

1. De opa van Farhan heeft kanker. Hij heeft veel pijn en ligt in het ziekenhuis. Voel je empathie voor de opa van Farhan?

2. De opa van Farhan is ziek omdat hij vijftig jaar lang veel heeft gerookt. Voel je empathie voor de opa van Farhan?

3. Ook nu hij ziek is kan hij niet stoppen met roken en glipt hij af en toe naar buiten om een sigaret te roken. Voel je empathie voor de opa van Farhan?

Reflectie

Geef leerlingen de tijd om te reflecteren op de morele vraagstukken in deze oefening. Dat kan door middel van een nabespreking, maar juist ook door een creatieve opdracht zoals het schrijven van een verhaal of maken van een tekening.

Werkvorm 3: Perspectief- wisselingen

Doel:

Door te oefenen met het innemen van andere perspectieven ontdekken leerlingen dat er verschillende manieren zijn van kijken naar rechtvaardigheid en empathie.

Doelgroep:

Onderbouw voortgezet onderwijs (eventueel bovenbouw primair onderwijs, afhankelijk van eigen inschatting). Een alternatieve opdracht voor de bovenbouw van het primair onderwijs kun je vinden in de toolbox Mensenrechten op school, van College voor de Rechten van de mens. De opdracht heet 'Zet een stap naar voren', en kun je [hier](#) downloaden.

Aanpak:

- Verdeel de klas in vijf groepen. Leg de leerlingen uit dat ze samen per groep één denkbeeldig persoon gaan belichamen, en dat ze kaartjes trekken die informatie geven over hun personage. Deze kaartjes gaan over hun economische status, gender, gezondheid, opleiding en of zij de meer- of minderheid vormen in de maatschappij. De kaartjes met informatie over de personages kun je op de laatste pagina's van het lespakket vinden.
- Laat de groepjes een briefje uit elke envelop trekken. Geef de leerlingen een paar minuten om de eigenschappen van hun personage met elkaar door te spreken. Help ze op weg door te vragen te stellen, bijvoorbeeld over wat het kan betekenen om een minderheid in een land te zijn (denk hierbij aan religie, afkomst of seksuele geaardheid).
- Laat elk groepje hun personage klassikaal kort voorstellen. Doe dit voor met kaartjes die je zelf trekt, bijvoorbeeld: "Ik ben een vrouw die rijk is, een minderheid vormt in mijn land, ik ben redelijk gezond en praktisch opgeleid."

- Daag de groepjes uit om zich in te leven in hun personage, en om vanuit hun personage te reageren op onderstaande casussen. Wat zou iemand met de sociaaleconomische kenmerken van hun personage vinden van deze situaties? Waarom?

Voorbeelden casussen

1. SANNE HET VOETBALTALENT

Sanne is een getalenteerde voetballer. Haar trainer wil haar graag in een opleidingsteam zetten, zodat ze extra begeleiding en training krijgt. Dat kost alleen wel 300 euro per maand. De familie van Sanne heeft dat geld niet. Wat moet er gebeuren?

- A. Alle leden van de voetbalclub moeten hieraan mee betalen.
- B. De familie van Sanne moet hier zelf een oplossing voor bedenken
- C. Er is een andere oplossing, namelijk...

2. FURKAN EN SCHOOLKEUZE

Furkan zit in groep 8 en moet kiezen naar welke middelbare school hij gaat. Hij heeft de perfecte school gevonden, maar er is één groot probleem. Furkan zit in een rolstoel, en de school is daar niet op gebouwd. Hij kan er dus niet heen. Wat moet er gebeuren?

- A. De school moet zo snel mogelijk rolstoeltoegankelijk worden.
- B. Furkan moet op zoek naar een andere school.
- C. Er is een andere oplossing, namelijk...

3. HET LEERLINGENBESTUUR

De directeur van de school heeft een probleem met het leerlingenbestuur. Alle zes leden van het leerlingenbestuur zitten op het vwo en zijn witte jongens met een Nederlandse afkomst. Hij wil dat het leerlingenbestuur net zo divers wordt als de school zelf, dat betekent in dit geval: meer kleur en of meer meisjes. Wat moet er gebeuren volgens jou?

- A. Sommige leden van het leerlingenbestuur moeten stoppen en ruimte maken voor andere leerlingen.
- B. Niks.
- C. Er is een andere oplossing, namelijk...

4. STRENGE REGELS

Bij Esra en bij Marjolein thuis zijn er strenge regels. Esra en Marjolein en hun zusjes hebben veel taken in het huishouden en mogen niet naar schoolfeestjes. Hun broers mogen wel uit. Wat vind je?

- A. Dat is oneerlijk en moet anders
- B. Dat is nu eenmaal zo, het leven is soms oneerlijk.
- C. Er is een andere oplossing, namelijk...

NA IEDERE AFZONDERLIJKE VRAAG:

Algemene vraag: welke groep is, vanuit hun personage bezien, voor optie A, optie B of C?

- Zou hun antwoord de hoofdpersoon uit de geschetste situatie helpen of juist niet? Hebben ze de gevolgen voor de hoofdpersoon in de situatie overwogen bij het maken van hun keuze?

- Zou de gemaakte keuze gevolgen hebben voor hun eigen personage?
 - Ja, het personage heeft er baat bij. Ze hebben bijvoorbeeld zelf een beperking, waardoor toegankelijkheid van gebouwen belangrijk voor hun personage is. Het personage is arm, waardoor ze er zelf ook profijt bij hebben wanneer rijkere mensen meebetalen voor de armeren.
 - Ja, hun personage heeft er last van. Ze moeten bijvoorbeeld als rijkere meebetalen aan iets waar ze zelf weinig aan hebben. Wat zou hun personage moeten opofferen?
 - Nee, hun personage ondervindt geen gevolgen. Uit welke overwegingen is de keuze dan gemaakt? Omdat ze meevoelen met een ander of om een andere reden?
- Laat ze een gebeurtenis/verandering bedenken waardoor ze een andere keuze zouden maken. Bijvoorbeeld: door een ongeval wordt het personage zelf afhankelijk van een rolstoel, door een verhuizing is hun personage ineens onderdeel van een meerderheidsgroep of ze raken bevriend met iemand in een andere sociaaleconomische situatie.

Benodigdheden

- 30 KAARTJES:
 - Gender: 2 x man, 2 x vrouw, 2 x nonbinair*
 - Gezondheid: 2 x gezond, 2 x ongezond, 2 x midden
 - Opleiding: 3 x theoretisch, 3 x praktisch opleiding
 - Economische situatie 2 x rijk, 2 x arm, 2 x midden
 - Minderheid/Meerderheid: 3x minderheid, 3 x meerderheid

*Iemand die non-binair is, identificeert zich niet als man of vrouw

Aan de slag

Schrijf op 5 verschillende enveloppen de 5 sociaal-economische eigenschappen:

1. Gender
2. Gezondheid
3. Opleiding
4. Economische situatie
5. Minderheid/Meerderheid

- Knip de kaartjes uit en stop de briefjes per categorie (economische situatie, gender, etc.) in de bijbehorende envelop.

Reflectievragen

- Hoe was het om je in te leven in je personage?
- Wat was je eigen mening over de casussen? Was die anders van die van je personage?
- Hoe denk je dat je situatie (waar je vandaan komt, hoeveel geld je familie heeft etc.) te maken heeft met hoe je kijkt naar de maatschappij?
- Herkende je je in je personage? Of in het personage van één van de andere groepen? Hoe kwam dat?

Werkvorm 4: Middle Ground Dialoog

Opzet:

Deze dialoogwerkvorm is gebaseerd op [the Middle Ground](#), een Youtube-serie. Hierbij gaan mensen met elkaar in gesprek over polariserende kwesties, zoals abortus, de doodstraf en vaccineren. De voor- en tegenstanders staan in eerste instantie lijnrecht tegenover elkaar en worden uitgenodigd om op stellingen te reageren. Omdat deze stellingen het onderwerp breder trekken, blijkt al snel dat de voor- en tegenstanders meer met elkaar gemeen hebben dan ze in eerste instantie denken.

Doel:

Leerlingen gaan met elkaar in dialoog over controversiële onderwerpen, en ondervinden daarbij dat ze meer met elkaar gemeen hebben dan ze in eerste instantie denken. Deze manier van in gesprek gaan nodigt uit tot nieuwsgierigheid en empathie. De introductiestellingen zijn expres scherp geformuleerd. Juist door ruimte te creëren voor afwijkende of extreme opvattingen, kun je als klas verder werken aan empathie en begrip voor de ander.

Doelgroep:

Bovenbouw PO en onderbouw VO

Voorbeelden onderwerpen en stellingen

INTRODUCTIESTELLING ZWARTE PIET:

Zwarte Piet zou moet worden veranderd in Piet

- Persoonlijk: Sinterklaas zou gezellig moeten zijn
- Persoonlijk: Ik heb me wel eens buitengesloten gevoeld
- Maatschappelijk: Als mensen gekwetst worden, moeten wij naar ze luisteren.
- Algemeen: Verandering is altijd goed.

INTRODUCTIESTELLING SEKSUELE DIVERSITEIT:

Het moet voor homo's net zo makkelijk zijn als voor hetero's om kinderen te adopteren

- Persoonlijk: Het is fijn als je jezelf kan zijn
- Persoonlijk: Ik zou het moeilijk vinden als mijn kind homo was.
- Maatschappelijk: Als iemand last van je heeft, kan het geen kwaad om kritisch naar jezelf te kijken.
- Algemeen: Elke vorm van liefde is beter dan haat

INTRODUCTIESTELLING DISCRIMINATIE:

Politieagenten moeten etnisch kunnen profileren

Voorbeeld: Typhoon Jeugdjournaal

- Persoonlijk: Mensen hebben wel eens vooroordelen over mij.
- Persoonlijk: Ik ben er wel eens achter gekomen dat vooroordelen die ik had niet klopten
- Maatschappelijk: Veiligheid is het allerbelangrijkst.
- Algemeen: Je moet er altijd van uitgaan dat mensen goede intenties hebben

Aanpak dialoog

- Toon de introductiestelling op het digiboard en vraag aan je leerlingen of zij het eens of oneens zijn met deze stelling. Laat de voor- en tegenstanders aan verschillende kanten van het klaslokaal staan. De leerlingen moeten een kant kiezen!
- Zorg dat je in het midden van het klaslokaal een achttal stoelen hebt staan in een kring.
- Lees de eerste stelling voor en toon deze op het digiboard. Leerlingen die het eens zijn met de stelling, kunnen naar voren lopen en plaatsnemen in de kring.
- Voed de leerlingen om met elkaar in dialoog te gaan: Waar dachten ze aan toen ze de stelling hoorde? Waarom zijn ze hier gaan zitten? Laat de leerlingen de stellingen toe-passen op hun eigen leven en op het onderwerp dat ter dialoog staat.

- Als de hoofdpunten zijn benoemd, kunnen de leerlingen weer terug naar hun kant van het klaslokaal.

Tips:

- Geef de leerlingen vooraf een aantal richtlijnen mee. Dialoog betekent dat ze elkaar niet hoeven te overtuigen, alleen namens zichzelf spreken, dat we verschillende meningen hebben en dat dat OK is, en dat ze vooral veel vragen moeten stellen aan mensen die anders denken.
- Zorg dat verschillende leerlingen in het midden plaatsnemen bij elke stelling. Moedig daarbij ook stillere of introverte leerlingen aan om hun ideeën te delen.
- Blik na afloop terug op de gesprekken door te concentreren op de gemene delers. Met wie waren de leerlingen het eens en waren ze daardoor verbaasd?
- Vraag leerlingen welke onderwerpen ze nog meer zouden willen bespreken en bedenk hier stellingen voor. Goede richtlijnen hierbij: formuleer een persoonlijke stelling (Ik heb me wel eens buitengesloten gevoeld), een maatschappelijke stelling (We moeten meer naar de stem van minderheden luisteren), en een algemene stelling die op veel toe te passen is (Verandering is altijd goed).

Kaartjes Werkvorm 3

Instructie:

Print de kaartjes op de volgend pagina's dubbelzijdig af. Op de laatste pagina's zijn nog enkele lege kaartjes toegevoegd voor eigen stellingen.

Economische situatie

Economische situatie

Economische situatie

Economische situatie

Economische situatie

Economische situatie

Minderheid / Meerderheid

Minderheid / Meerderheid

Minderheid / Meerderheid

Minderheid / Meerderheid

Minderheid / Meerderheid

Minderheid / Meerderheid

Gender

Gender

arm

arm

midden

midden

rijk

rijk

minderheid

minderheid

minderheid

meerderheid

meerderheid

meerderheid

man

man

Gender

Gender

Gender

Gender

Gezondheid

Gezondheid

Gezondheid

Gezondheid

Gezondheid

Gezondheid

Opleiding

Opleiding

Opleiding

Opleiding

<p>non-binair</p> <p>X</p>	<p>non-binair</p> <p>X</p>
<p>vrouw</p> <p>V</p>	<p>vrouw</p> <p>V</p>
<p>ongezond</p> <p>-</p>	<p>ongezond</p> <p>-</p>
<p>midden</p> <p>+/-</p>	<p>midden</p> <p>+/-</p>
<p>gezond</p> <p>+</p>	<p>gezond</p> <p>+</p>
<p>theoretisch</p> <p>T</p>	<p>theoretisch</p> <p>T</p>
<p>theoretisch</p> <p>T</p>	<p>praktische opleiding</p> <p>P</p>

Opleiding

Opleiding

praktische opleiding

P

praktische opleiding

P

-

-

+/-

+/-

+

+

-

-

+/-

+/-

+

+

nederland wordt beter.

bureau
COMMON
GROUND